

УДК 378.17 : 796.01

А. С. Гаврилов, М. В. Воробйова

КОНЦЕПЦІЯ ФОРМУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Протягом останніх десятиліть відзначається сумна тенденція погіршення стану здоров'я, фізичної підготовленості українського студентства. Це пов'язано не тільки з економічними проблемами в державі, екологією, умовами навчання та побуту, але й недооцінюванні в суспільстві соціально-економічної, оздоровчої та виховної ролі фізичної культури. Як результат: неналежний рівень фінансування, дефіцит матеріальної бази, брак кваліфікаційних спеціалістів й загалом – зниження популяризації фізичного виховання серед молоді.

Проблеми духовного, духовно-фізичного і духовно-морального розвитку у вищих навчальних закладах були розглянуті в роботах В. Баранівського, О. Баранова, В. Бондаровської, С. Бубки, В. Горашука, Т. Ротерс, Г. Шевченко, В. Серебряка, О. Олексюк, О. Хорошайло, І. Ніколайчук та ін.

Питанням, пов'язаним з організацією фізичного виховання студентів у вищих навчальних закладах, приділили значну увагу такі дослідники, як В. Є. Білогур, І. Р. Бондар, А. В. Домашенко, А. І. Драчук, В. Д. Єднак, Є. О. Котов, С. Й. Кривицький, О. О. Малімон, Ю. В. Новицький, Р. Т. Раєвський, С. М. Канішевський і В. Г. Лапко, П. І. Щербак та ін.

Разом з тим, огляд наукових досліджень свідчить, що проблема розвитку фізичної культури у студентів класичного університету ХХ – ХХІ століття ще не достатньо досліджена як в теоретичних, так і в практичних аспектах, зокрема не отримали ґрунтовного розкриття та обґрунтування загальні тенденції, зміст і педагогічні технології формування фізичної культури, що мають забезпечити якісну фізкультурну освіту студентської молоді.

Мета статті – висвітлити специфіку концепцій фізичного виховання у класичних університетах на межі ХХ-ХХІ століть, визначити спільні та відмінні риси, окреслити шляхи покращення у викладанні фізичної культури.

Під поняттям концепція (лат. *conceptio* — розуміння) розуміємо формування, загальне поняття, думку [1, с. 52]. Це система поглядів на окремі явища, процеси; спосіб розуміння, трактування; ідея певної теорії. Термін вживають також для позначення головного задуму в науковій, художній, політичній та інших видах діяльності людини [2].

Мета Концепції фізичного виховання – визначення стратегічних і пріоритетних напрямів докорінних змін у сфері фізичного виховання на основі цілісної уяви про її роль в житті сучасного суспільства [3, с. 3].

Реформування освіти в часи становлення Незалежної України в галузі фізичного виховання орієнтувалося на Концепцію фізичного виховання, затверджену в Радянському Союзі наприкінці 1989 року. Цей документ став результатом копійної роботи радянських науковців, підсумком широкого обговорення, багатьох дискусій і компромісів. Принциповою ознакою від попередніх „командно-адміністративних” аналогів є те, що Концепція 1989 року вже не містить суворих правил, вимог та настанов, обов’язкових до виконання, а визначала основні напрямки у фізичному вихованні та спорті. Основною відмінністю у документі є докорінні зміни ставлення студентів до фізичної культури, загальним розумінням її величезної загальнонародної й особистісної цінності.

Зміна ставлення до розвитку та функціонування фізичного виховання у ВНЗ дев’яностих років ХХ століття зумовлено сприйняттям того, що необхідно формувати гармонійно розвинену особистість як найвищу соціальну цінність суспільства, укріплювати здоров’я радянських людей та подовжувати їх активне життя.

Зокрема у розділі про підвищення ефективності фізкультурно-спортивних занять пропонувалося у вищих навчальних закладах увести диференційований залік із фізичного виховання. Головним критерієм оцінок на ньому є виконання вимог теоретичних і практичних розділів програми і динаміка зростання показників фізичної якості та функціональної підготовленості студентів. Керівництву вищих навчальних закладів рекомендувалося здійснювати перевірку фізичної підготовленості абітурієнтів [3, с. 5].

Значну увагу приділялося залученню до викладання викладачів високої кваліфікації. Так, щоб підняти професійний рівень спеціалістів і престиж спеціальності „Фізична культура і спорт”, а також авторитет фізкультурного працівника пропонувалося поліпшити матеріальне стимулювання, ліквідувати „зрівнялівку” в платні, проявляти піклування про житлові умови та побут. А найголовніше: зменшити відтік фізкультурних кадрів в інші галузі, перехід на роботу не за спеціальністю [3, с. 6].

Наголошувалося, що пропаганда фізичної культури має сприяти підняттю престижу різносторонньої фізичної підготовленості людини і її вміння володіти своїм тілом, рівня знань в галузі гігієни та фізичної культури, базуватися на найостанніших наукових дослідженнях та відкриттях. Крім того відзначалося, що гуманізація освіти вимагає не поширення розвитку видів спорту та фізичних вправ, що пов’язані з не виправданим ризиком для життя та здоров’я, а також тих видів спорту та занять, що не відповідають етичним вимогам, формують культ насилля та жорстокості. Загалом, фізична культура та масовий спорт мають сприяти розширенню міжнародного та міжнародного спілкування людей, бути ефективним засобом народної дипломатії, укріплення миру та дружби [3, с. 6].

Відповідно до Програми з фізичного виховання населення СРСР (1989 рік) студентство повинно оволодіти змістом курсу дисципліни „Фізичне виховання”, у тому числі й нормативами комплексу ГПО та професійно-прикладної та фізичної підготовленості. Скласти залік. Брати участь у спортивних змаганнях, конкурсах, турпоходах. До форм занять належать заняття за розкладом, тренування у секціях, самостійні заняття, „малі” форми занять фізичними вправами протягом навчального дня. Загальний обсяг занять рекомендувалося 8 – 10 годин на тиждень (обов’язкових навчальних, факультативних, секційних та самостійних).

Отже, відповідно до вищезазначеної Концепції, мало відбутися усвідомлення феномену фізичної культури як однієї з основних складових загальної культури людства. Студентство мало набути вміння володіти даними від природи фізичними можливостями, покращувати й зміцнювати здоров’я, використовувати накопичені та придбані знання, засоби і методи, що сприятимуть розвитку тілесних, духовних, моральних та інтелектуальних сил. Проте в документі слабо визначено роль позанавчальних форм фізичного виховання, а отже і зацікавлення ними широким верством студентства. Спортивні секції, факультативні заняття, інші форми самостійних фізичної діяльності використовувалися у більшості студентами-спортсменами, які у вищих навчальних закладах продовжували відшліфовувати свою спортивну майстерність. Інші ж хлопці та дівчата, а особливо молодь із послабленим здоров’ям, залишалися поза увагою, широкого залучення до політики підтримки загальнодержавної фізичної культури не відбувалося.

Двадцять перше століття вносить свої корективи у розвиток фізичного виховання та спорту, його вплив на формування гармонійно-розвиненої духовно-фізичної, інтелектуальної особистості студента університету як майбутнього спеціаліста, будівника, громадянина України відбувається без значного впливу філософії та політики СРСР.

На думку А. І. Ільченка, „перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають глибокого оновлення системи освіти з фізичної культури, яка є лише оздоровчою і розвантажувальною дисципліною. Практика підтверджує той факт, що більше половини учнів загальноосвітніх навчальних закладів мають незадовільну або досить низьку фізичну підготовку і нездатні досягти тих стандартів досконалості і вправності, сили і швидкості, які відповідають узгодженому світовою науково-спортивною громад кістю рівню” [4, с. 14].

Реформування у загальноосвітніх закладах дасть можливість підготувати майбутніх абітурієнтів із новим поглядом на своє здоров’я, засобами його збереження та зміцнення, ставлення до фізичного виховання як невід’ємної частини свого подальшого студентського життя.

В Інструктивно-методичному листі про вивчення предмета „Фізична культура” у 2001/2002 навчальному році наголошується, що „фізична культура є важливим компонентом гуманітарного виховання і

спрямована на формування в учнів ціннісних орієнтацій щодо культури здоров'я і здорового способу життя, виховання потреби та звички регулярно займатися фізичною культурою та спортом, прагнення досягти оптимального рівня особистого здоров'я, фізичного розвитку, рухових якостей, морально-вольових рис характеру та психологічної підготовки до ведення активного життя, професійної діяльності та захисту Батьківщини" [5, с. 10].

Із метою подальшого формування культури здоров'я та здорового способу життя, забезпечення органічного духовно-фізичного формування студентства у Проекті концепції розвитку фізичної культури на 2001/2002 навчальний рік зазначалося, що завдання фізичного виховання у вищих навчальних закладах визначалося у зв'язку зі специфікою підготовки фахівців різних спеціальностей, а тому кафедри фізичного виховання та спортивні клуби ВНЗ мають розробити зміст і форми проведення занять, здійснювати розподіл студентів на відповідні групи, планувати їх участь у фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходах. У кожному вищому навчальному закладі III – IV рівнів акредитації із урахуванням можливостей і традицій мають культивуватися та розвиватися певні види спорту [4, с. 17].

Щодо організаційно-педагогічних основ дисципліни „Фізичне виховання”, визначалося, що традиційно основною організаційною формою фізичного виховання у ВНЗ є заняття, котре проводиться відповідно до навчального плану та програми. Крім занять широко мають використовуватися різноманітні позаурочні форми, зокрема спортивні секції, гуртки, спеціальні медичні групи, групи лікувальної фізичної культури.

До навчальних програм мають входити елементи видів спорту та фізичні вправи. У програмах передбачалося ефективні механізми їх практичної реалізації, засновані на принципах індивідуалізації та демократизації навчального процесу: диференційованій організації занять із урахуванням стану здоров'я, фізичної підготовленості та інтересів студентів; широкому виборі урочних і позаурочних форм проведення занять із фізичної культури, що гарантують особистісний підхід і дотримання принципів педагогіки співробітництва; забезпеченні науково обґрунтованого обсягу рухової активності, потрібного для нормального функціонування організму, що формується [4, с. 16].

Важливе значення приділяється створенню постійно діючих груп лікувальної фізичної культури й фізичної реабілітації, спеціальним медичним групам. Наголошується, що до проведення навчальних занять із фізичної культури допускаються тільки особи, які мають спеціальну фізкультурну освіту.

Отже, розглянувши дві концепції формування фізичної культури серед студентської молоді зазначаємо, що у більшості аспектів вони схожі. Спільними рисами є пропаганда здорового способу життя; обов'язкове залучення до занять фізичного виховання всіх студентів;

заохочення до самостійних занять у спортивних секціях університетів; розподіл на основну та медичну групи; виховання потреби та звички регулярно займатися фізичною культурою та спортом; формування морально-вольових рис характеру та психологічної підготовки для ведення активного життя, професійної діяльності; захист Батьківщини.

Різняться ж ці системи передусім підходами до їх реалізації. За часів Незалежної України відбувся перехід від масовості й обов'язковості фізкультурно-спортивного руху до оздоровчого й профілактичного заохочення до здорового способу життя; диференційована пропаганда фізичної культури відповідно до майбутньої професії й розуміння обов'язкового збереження і зміцнення власного організму прийшла на зміну жорстких фізкультурно-спортивних нормативів; відбулася демократизація у зовнішньодержавних стосунках на відміну від попереднього ідеалізованого та політизованого ставлення до фізичного виховання та спорту. Загалом адміністративно-командна система управління поступово змінюється на демократичну, орієнтовану на загальнолюдський характер фізкультурно-спортивних цінностей.

Навчання у вищій школі висуває перед студентами певні вимоги до фізичного та психічного стану. Як мінімум вони повинні мати гарно розвинену пам'ять і здатність до миттєвої обробки інформації. Належний фізичний та психологічний стан, відповідний зовнішній вигляд є запорукою входження молодого спеціаліста в соціальний простір, способом його фізичного існування в суспільстві, перевагою для подальшого кар'єрного руху.

Проте й досі важливою проблемою для вищих навчальних закладів є стан здоров'я абітурієнтів. Страшна статистика шкільної смертності на заняття із фізичного виховання змушує усвідомити, що кожного року на університетські лави сідає молодь із чимраз слабшим здоров'ям. Тому впровадження демократичної, особистісно-орієнтованої концепції розвитку фізичного виховання дасть можливість сформувати здорову, гармонійну, духовно і фізично розвинену особистість.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2002. – 1440 с. **2. Концепція.** Режим доступу : [uk.wikipedia.org/wiki/ Концепція](http://uk.wikipedia.org/wiki/Концепція). **3. Концепция** развития физической культуры // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 3. – С. 3 – 7. **4. Столітенко В.** Концепція загальної середньої освіти з фізичної культури у 12-річній школі (проект) / В.Столітенко, М. Юхимук, Я. Гаврих // Фізичне виховання у школі. – 2001. – № 9. – С. 14 – 19. **5. Інструктивно-методичний** лист про вивчення предмета „ Фізична культура ” у 2001/2002 навчальному році // Фізичне виховання у школі . – 2001. –№ 9. – С. 10 – 13.

Гаврилов А. С., Воробйова М. В. Концепція формування фізичної культури в класичних університетах

У статті на основі аналізу наукових праць виокремлено специфіку концепцій фізичного виховання у класичних університетах на межі ХХ-ХХІ століть, визначено спільні та відмінні риси, окреслено шляхи покращення у викладанні фізичної культури. Розглянувши дві концепції формування фізичної культури серед студентської молоді автор зазначив, що у більшості аспектів вони схожі. Спільними рисами є пропаганда здорового способу життя; обов'язкове залучення до занять фізичного виховання всіх студентів; заохочення до самостійних занять у спортивних секціях університетів; розподіл на основну та медичну групи; виховання потреби та звички регулярно займатися фізичною культурою та спортом; формування морально-вольових рис характеру та психологічної підготовки для ведення активного життя, професійної діяльності; захист Батьківщини. Різняться ж ці системи розвитку фізичної культури передусім підходами до їх реалізації.

Ключові слова: концепція, фізична культура, здоровий спосіб життя, класичний університет.

Гаврилов А. С., Воробьева М. В. Концепция формирования физической культуры в классических университетах

В статье на основе анализа научных работ выделено специфику концепций физического воспитания в классических университетах на рубеже ХХ – ХХІ века, определено общие и отличительные черты, показано перспективы улучшения в преподавании физического воспитания. Рассмотрев две концепции формирования физической культуры среди студенческой молодежи, автор отметил, что в большинстве аспектов они похожи. Общим является пропаганда здорового образа жизни; обязательное привлечение к занятиям физического воспитания всех студентов; заинтересование к самостоятельным занятиям в спортивных секциях университетов; разделение на основную и медицинскую группы; воспитание необходимости и привычки регулярно заниматься физической культурой и спортом; формирование морально-волевых качеств характера и психологической подготовки для ведения здорового образа жизни, профессиональной деятельности; защиты Родины. Отличаются эти две системы развития физической культуры, прежде всего подходами к их реализации.

Ключевые слова: концепция, физическая культура, здоровый способ жизни, классический университет.

Havrylov A. S., Vorobyova M. V. The Conceptions of Physical Education Development in the University

The article is devoted to comparative analysis of programmes in physical education of students in higher educational establishments of Ukraine (universities and institutes) which were taken in the former USSR and which

are approved by The Minister of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine nowadays; a state and tendencies of development of physical culture and sports movement of students □ youth after the declaration of independence of the country. Having considered two conceptions devoted to the development of physical culture in students we may conclude that they are alike in many aspects. Common for them is a popularization of healthy way of life, obligatory involving of all students in physical training classes, encouraging them for individual training in sports sections of universities, division of students into basic and medical groups, development in them necessity and custom regularly to do physical exercises and to go in for sports; development in students youth moral and strong-willed qualities and features of character, psychological readiness for conducting a healthy way of life, professional activity; a defence of Motherland.

These two systems of development of physical culture in universities and other higher educational institutions differ in their approacher to its realization.

Key words: conceptions, physical culture, healthy way of life, University.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Червонецький В. В.

УДК 796.011.03:133.2

Г. П. Грибан

ДУХОВНІ ВИМІРИ СТУДЕНТА В ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Дослідження духовності особистості студента в умовах глибоких змін, що відбулися в сучасному світі та Україні, спричинило появу нових публікацій. Через демократизацію та лібералізацію суспільних відносин освіта України розвивається шляхом утвердження загальнолюдських цінностей. Головною, загальноновизнаною в освіті цінністю є особистість. Наразі як науковці, так і всі, хто причетний до виховання студентської молоді, розуміють, що подальший розвиток особистості неможливий без урахування її соціокультурного та духовного відродження в кожній сфері людської діяльності, включаючи і процес фізичного виховання.

Духовність як психологічний феномен є творчою здатністю людини до психічної самореалізації і самовдосконалення, має складну структуру [6, с. 81]. З позицій системного підходу, за усталеною класифікацією систем, духовність можна віднести до розряду динамічних відкритих систем. Динамічність духовності виявляється у здатності її структурних компонентів до певних змін, а отже і метаморфоз самої духовності,